

Спадкування з іноземним елементом

З року в рік все більше громадян України від'їздять за кордон з метою одруження, працевлаштування та постійного проживання. Деякі громадяни України змінюють громадянство, а деякі мають два чи навіть три громадянства. Такі громадяни можуть змінити статус з резидента на нерезидента. Більшість з них не повертається в Україну, але нерухоме майно залишається на її території.

Фахівці в галузі права визначають методологічні недоліки книги VI Цивільного кодексу України. Сформульовані теоретичні основи інституту спадкування з іноземним елементом та визначено поняття “спадкування з іноземним елементом”, під яким розуміється комплекс правовідносин з іноземним елементом, які виникають у разі переходу прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця) до інших осіб (спадкоємців) та у результаті такого переходу у останніх виникає комплекс прав та обов'язків у межах отриманої спадщини, які регламентуються як міжнародним, так і національним (іноземним) законодавством, м'яко кажучи недосконалі.

При цьому, складність в оформленні спадщини виникає у зв'язку з тим, що задіяна велика кількість установ, підприємств та служб, і як наслідок, виникає велика кількість помилок при вирішенні наступних питань: спадкування за законом нерезидентами нерухомого майна, перелік документів, що необхідний для оформлення спадкового майна, помилки при спадкуванні, основні етапи оформлення спадщини за законом нерезидентами згідно чинного законодавства України.

Отже, відповідно до ч. 1 ст. 1216 ЦК України спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців) Згідно ч. 1 ст. 1222 ЦК України спадкоємцями за законом можуть бути фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини. *Фактично оформлення спадщини за законом нерезидентами, або їх представниками, здійснюється декількома етапами: підготовчий етап, оформлення довіреності, отримання картки платника податків, видача спадкового майна, реєстраційний етап, етап річного декларування.*

Підготовчий етап включає в себе: подача (або надсилання) заяви про прийняття спадщини, або відмови у прийнятті спадщини, встановлення статусу резидента (або нерезидента), встановлення черги нотаріусом в

порядку ЦК України, отримання та надання нотаріусу довідок з місця проживання, оцінка нерухомого майна, подання заявки та отримання звіту.

Особливість спадкування нерухомого майна за законом нерезидентами – це встановлення статусу фізичної особи, оскільки це має значення для бази оподаткування та ставки податку. Відповідно до пп. 14.1.122, п. 14.1, ст. 14 Податкового Кодексу України нерезиденти – це фізичні особи, які не є резидентами України.

Згідно пп. 14.1.213, п. 14.1, ст. 14 Податкового Кодексу України резиденти – це фізична особа, яка має місце проживання в Україні.

У разі якщо фізична особа має місце проживання також в іноземній державі, вона вважається резидентом, якщо така особа має місце постійного проживання в Україні; якщо особа має місце постійного проживання також в іноземній державі, вона вважається резидентом, якщо має більш тісні особисті чи економічні зв'язки (центр життєвих інтересів) в Україні. У разі, якщо державу, в якій фізична особа має центр життєвих інтересів, не можна визначити, або якщо фізична особа не має місця постійного проживання у жодній з держав, вона вважається резидентом, якщо перебуває в Україні не менше 183 днів (включаючи день приїзду та від'їзду) протягом періоду або періодів податкового року.

Достатньою (але не виключною) умовою визначення місця знаходження центру життєвих інтересів фізичної особи є місце постійного проживання членів її сім'ї або її реєстрації як суб'єкта підприємницької діяльності.

Якщо неможливо визначити резидентський статус, то фізична особа вважається резидентом, якщо вона є громадянином України.

Згідно ст. ст. 1261-1265 ЦК України право на спадкування за законом мають (п'ять черг):

1. Діти спадкодавця, у тому числі зачаті за життя спадкодавця та народжені після його смерті, той з подружжя, який його пережив, та батьки.

2. Рідні брати та сестри спадкодавця, його баба та дід як з боку батька, так і з боку матері.

3. Рідні дядько та тітка спадкодавця.

4. Особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини.

- 5.1. Інші родичі спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно, причому родичі ближчого ступеня споріднення усувають від права спадкування родичів подальшого ступеня споріднення. Ступінь споріднення визначається за числом народжень, що віддаляють родича від спадкодавця. Народження самого спадкодавця не входить до цього числа.

- 5.2. Утриманці спадкодавця, які не були членами його сім'ї.

Кожна наступна черга спадкоємців за законом одержує право на спадкування у разі відсутності спадкоємців попередньої черги, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини або відмови від її прийняття, крім випадків, коли спадкоємцями укладено договір про зміну черговості права на спадкування.

Спадкоємець, який бажає прийняти спадщину, але на час відкриття спадщини не проживав постійно із спадкодавцем, має подати до нотаріальної контори заяву про прийняття спадщини. Така заява про прийняття спадщини подається спадкоємцем особисто. Особа, яка досягла чотирнадцяти років, має право подати заяву про прийняття спадщини без згоди своїх батьків або піклувальника, а заяву про прийняття спадщини від імені малолітньої, недієздатної особи подають її батьки (усиновлювачі), опікун. Для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини.

Спадкоємець, який прийняв частину спадщини, вважається таким, що прийняв усю спадщину.

Відповідно до ч. 1 ст. 71 Закону України “Про міжнародне приватне право” спадкування нерухомого майна регулюється правом держави, на території якої знаходиться це майно, а майна, яке підлягає державній реєстрації в Україні, – правом України.

У зв’язку з тим, що необхідно утримувати та сплатити податок з фізичних осіб та військовий збір, то необхідно проводити оцінку нерухомого майна. Основна помилка – закінчення строку дії звіту. Строк дії звіту шість місяців.

Етап перекладу та легалізація документів та оформлення довіреності включає:

– надсилання всіх необхідних документів з апостилом (свідоцтво про народження, рішення (свідоцтво) про розірвання шлюбу, інших документів), переклад документів на державну мову та посвідчення їх нотаріально;

– формування повноважень представника;

– складання довіреності;

– звернення до посольства України (або приватного нотаріусу за межами території України);

– сплата консульського збору;

– реєстрація довіреності у посольстві України, заповнення та подача заяви про реєстрацію довіреності та дублікат довіреності у Єдиному реєстрі довіреностей;

- перевірка довіреності нотаріусом, який відкрив спадщину (строки дії довіреності, повноваження, прізвище та ім'я довірителя та уповноваженого);
- реєстрація довіреності у Єдиному реєстрі довіреностей та надання нотаріусом витягу про реєстрацію в Єдиному реєстрі довіреностей.

Строки підготовчого етапу та перекладу та легалізації документів та оформлення довіреності співпадають.

Довіреність може бути підписана та посвідчена на території України, тому цей етап може входити до попереднього.

Відповідно до ст.13 Закону України “Про міжнародне приватне право” документи, що видані уповноваженими органами іноземних держав у встановленій формі, визнаються дійсними в Україні в разі їх легалізації, якщо інше не передбачено законом або міжнародним договором України.

Ст. 100 Закону України “Про нотаріат” передбачає, що документи, які складено за кордоном з участю іноземних властей або які від них виходять, приймаються нотаріусами за умови їх легалізації органами Міністерства закордонних справ України. Без легалізації такі документи приймаються нотаріусами у тих випадках, коли це передбачено законодавством України, міжнародними договорами, в яких бере участь Україна.

Тобто, для вчинення будь-яких нотаріальних дій, у тому числі, і для засвідчення вірності перекладу та вірності копій, документи, які складено за кордоном за участю іноземних органів влади або які від них виходять, повинні прийматися нотаріусами за умови легалізації або проставлення апостилю, якщо інше не передбачено міжнародними договорами.

Документи, що видані та мають юридичну силу на території України, також можуть використовуватись на території іншої держави тільки після їх відповідного засвідчення, якщо інше не передбачено міжнародними договорами.

Існує два способи такого засвідчення: консульська легалізація та проставлення апостилю.

Консульська легалізація офіційного документу означає перевірку його відповідності чинному законодавству України або держави перебування, встановлення та посвідчення дійсності документа або справжності підпису, повноважень посадової особи, яка підписала документ або засвідчила попередній підпис, а також дійсності відбитку штампу, печатки, якими скріплено документ.

Консульська легалізація вимагає обов'язкового посвідчення документів компетентними органами України з подальшим засвідченням в консульській установі тієї держави, де має бути представлений цей документ. Слід

зазначити, що документ, який пройшов всі етапи засвідчення, є офіційним лише для тієї країни, консульська служба якої його легалізувала.

22 грудня 2003 року для України набула чинності Гаазька Конвенція від 5 жовтня 1961 року, яка скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів.

При застосуванні Гаазької Конвенції виконується процедура прославлення апостилю на офіційних документах компетентними органами України для представлення їх на території держав – учасниць Конвенції. Апостиль – це спеціальний штамп у формі квадрата, довжина сторін якого дорівнює щонайменше 9 сантиметрам, який засвідчує справжність підпису, якість, в якій виступала особа, що підписувала документ, і автентичність відбитку печатки або штампа, яким скріплено документ. В Україні розмір спеціального штампу апостилю встановлено 10x10. Відповідно до вимог ст. 4 Конвенції, апостиль проставляється на самому документі або на окремому аркуші, що скріплюється з документом; він повинен відповідати зразку, що додається до цієї Конвенції. Текст Гаазької Конвенції, а відповідно і зразка апостилю, викладено французькою та англійською мовами. Однак апостиль може бути складений офіційною мовою органу, що його видає. Типові пункти в апостилі можуть бути викладені також іншою мовою. Заголовок “Apostille” (Convention de la Haye du 5 octobre 1961) повинен бути викладений французькою мовою.

Етап отримання реєстраційного номеру облікової картки (або відмови від неї):

– подача облікової картки та копії паспорта громадянина України, або паспорт громадянина України для виїзду за кордон з відміткою про постійне проживання за кордоном, або нотаріально посвідчену фотокопію перекладу документу, що посвідчує нерезидента, довіреності (паспорт громадянина України представника) до територіальних органів Державної фіскальної служби України;

– видача картки платника податків. Нерезидент повинен отримати реєстраційний номер облікової картки, у випадку його відсутності, або відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний контролюючий орган, ведеться в окремому реєстрі Державного реєстру за прізвищем, ім'ям, по батькові та серією і номером паспорта без використання реєстраційного номера облікової картки. Для заповнення облікової картки використовуються дані документа, що посвідчує особу. Облікові картки неповнолітніх фізичних осіб подаються одним із батьків (усиновителем, опікуном, піклувальником)

за наявності свідоцтва про народження дитини та паспортного документа одного із батьків (усиновителя, опікуна, піклувальника). Уповноважений представник нерезидента може подати облікову картку.

При оформленні паспорта/проїзного документа для виїзду за кордон на постійне проживання на четвертій чи п'ятій сторінці паспорта/проїзного документа проставляється штамп "Постійне проживання", який скріплюється печаткою. За наявності в таких осіб двох паспортів/проїзних документів один з них вилучається і підлягає знищенню в установленому порядку. Підлягає також вилученню в таких осіб та знищенню в установленому порядку паспорт громадянина України з відміткою про зняття з реєстраційного обліку. При поверненні таких громадян на постійне проживання в Україну вказаний штамп анулюється, а паспорт/проїзний документ повертається власникові.

Однак у паспорті громадянина України для виїзду за кордоном з відміткою про постійне проживання за кордоном містяться лише прізвище та ім'я, а от по батькові відсутнє, тому може виникнути велика кількість помилок. Отже, необхідно у обліковій картці вказувати тільки прізвище та ім'я. Як наслідок, нотаріус зазначає тільки прізвище та ім'я спадкоємця у всіх документах та видає свідоцтво про право на спадщину за законом з зазначенням вказаних персональних даних. У випадку зазначення нотаріусом прізвища, ім'я та по батькові у свідоцтві таке свідоцтво недійсне.

Етап видачі спадкового майна включає в себе:

– надання запиту нотаріусом в БТІ за ким зареєстроване нерухоме майно, документи на підставі яких зареєстроване право власності на певне нерухоме майно станом на певну дату. Отримання відповіді комунального підприємства;

– розрахунок та сплата податку з доходів фізичних осіб, військовий збір, перевірка реєстраційних рахунків для сплати необхідних платежів;

– сплата адміністративних послуг та нотаріальних послуг.

Строк передостаннього етапу становить більше шести місяців і до початку реєстраційного етапу.

На цьому етапі необхідно бути обережним, у зв'язку з тим, що співробітники бюро технічної інвентаризації часто неправильно вказують наступну інформацію: частки нерухомого майна, інформацію щодо адресата, адресу за якою міститься нерухоме майно спадкоємців та ін. Інколи співробітники взагалі некоректно дають відповідь на запит, або вказують не всю інформацію.

Реєстраційний етап – формування та відправлення до архіву реєстраційної справи. Так як у нерезидентів місце постійного проживання за

кордоном, то місцем відкриття спадщини є місцезнаходження нерухомого майна або основної його частини, а за відсутності нерухомого майна – місцезнаходження основної частини рухомого майна (ч. 1 і 2 ст. 1221 ЦК України).

При цьому необхідно мати на увазі, що спадщина відкривається внаслідок смерті особи або оголошення її померлою, а часом відкриття спадщини є день смерті особи або день, з якого вона оголошується померлою (ч. 1 і 2 ст. 1220 ЦК України).

Згідно з ч. 1 ст. 181 ЦК України до нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення.

Відповідно до ч 1 і 2 ст. 182 ЦК України право власності та інші речові права на нерухомі речі, обтяження цих прав, їх виникнення, перехід і припинення підлягають державній реєстрації.

Державна реєстрація прав на нерухомість є публічною, здійснюється відповідним органом, який зобов'язаний надавати інформацію про реєстрацію та зареєстровані права в порядку, встановленому законом. Державна реєстрація прав проводиться за заявою заявника шляхом звернення до суб'єкта державної реєстрації прав-нотаріуса. У разі набуття права власності на житловий будинок, будівлю або споруду з одночасним набуттям речових прав на земельну ділянку, на якій вони розташовані, а також у разі державної реєстрації речових прав, що є похідними від права власності, одночасно з державною реєстрацією права власності на таке майно заявником подається одна заява. Уповноважена особа суб'єкта державної реєстрації прав, нотаріус за допомогою програмних засобів ведення Державного реєстру прав формує та роздруковує заяву у двох примірниках, на якій заявник (за умови відсутності зауважень до відомостей, зазначених у ній) та особа, яка сформуєвала таку заяву, проставляють підписи. Один примірник заяви надається заявникові, а другий долучається до документів, поданих для державної реєстрації прав. Після проставлення підписів на заяві уповноважена особа суб'єкта державної реєстрації прав, нотаріус або його помічник реєструє заяву в базі даних заяв. Заява не підлягає реєстрації у базі даних заяв виключно у випадках, передбачених Законом України “Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень”. Моментом прийняття заяви вважається дата і час її реєстрації у базі даних заяв. Реєстраційна справа відправляється нотаріусом до архіву

Етап річного декларування – останній етап. Нотаріус в момент видачі свідоцтва про право на спадщину за законом забирає у представника

нерезидента довіреність. Однак представнику необхідно заповнити та відправити річну декларацію. Відповідно необхідно надавати іншу довіреність, або посвідчувати нотаріально довіреність, яка підшивається та зберігається в спадковій справі, що призводить до додаткових витрат та затягування оформлення всіх документів. Або, як вихід з цієї ситуації – відправити річну декларацію з місця постійного проживання нерезидента-спадкоємця.

Оподаткування – відповідно до Порядку оподаткування доходів фізичних осіб встановлено розділом IV ПКУ, згідно із п. 162.1 ст. 162 якого платником податку на доходи фізичних осіб є, зокрема, фізична особа - нерезидент, яка отримує доходи з джерела їх походження в Україні.

Порядок оподаткування доходів, отриманих нерезидентами, регулюється п. 170.10 ст. 170 ПКУ, яким встановлено, що доходи з джерелом їх походження в Україні, що нараховуються (виплачуються, надаються) на користь нерезидентів, оподатковуються за правилами та ставками, визначеними для резидентів (з урахуванням особливостей, визначених деякими нормами розділу IV ПКУ для нерезидентів).

Оподаткування доходу, отриманого платником податку в результаті прийняття ним у спадщину коштів, майна, майнових чи немайнових прав, регулюється ст. 174 ПКУ, п. п. 174.2.3 п. 174.2 якої встановлено, що для будь-якого об'єкта спадщини, що успадковується спадкоємцем - нерезидентом від спадкодавця-резидента, застосовується ставка 18 відс., визначена у п. 167.1 ст. 167 ПКУ.

Відповідно до п. 174.3 ст. 174 ПКУ особами, відповідальними за сплату (перерахування) податку до бюджету, є спадкоємці, які отримали спадщину. При цьому спадкоємці - нерезиденти зобов'язані сплатити податок на доходи фізичних осіб до нотаріального оформлення об'єктів спадщини.

За наявності документа про сплату спадкоємцем - нерезидентом податку з вартості об'єкта спадщини нотаріус згідно з п. 174.4 ст. 174 ПКУ видає такому спадкоємцю свідоцтво про право на спадщину.

Враховуючи зазначене, до вартості будь-якого об'єкта спадщини, одержаного нерезидентом в Україні від спадкодавця – резидента, застосовується ставка податку 18 відсотків, передбачена п. 167.1 ПКУ. При цьому спадкоємець-нерезидент зобов'язаний сплатити податок до нотаріального оформлення об'єкта спадщини.

15 КДНК

**Головного територіального управління
юстиції у місті Києві**